

chier > *empachar*, si admetem que la confluència i superposició amb el grup de PACTUM i *IMPACTARE vagi actuar decisivament en el pas d'*empachar* a *empachar* i *empaitar*, tot plegat es compendria millor: el suposat retrocés de *ê* cap a *a*, la falsa restitució d'un *ît* pseudo-⁵ original en lloc de *-ch*, les singulars evolucions semàntiques, la insigne força de penetració d'aquest corrent nord-francès, ja en el S. XIII fins a l'Ebre, i àdhuc fins a les Illes. També Jud s'inclinava a creure que el grup d'*empachar* no es podia separar del d'oc. ant. *pacha* 'pacte', PACTA (ZRPb, xxxviii, 1917, 11)

I no deixem de pensar que en un gavell que inclou conceptes abstractes, morals i de dret civil, podem esperar-hi accions del llenguatge legal sempre penetrat de llaf: «per squivar alguns inconvenients e *empactes* qui, de cascan die, se seguien entre los dits corredors» 'contrarietats, destrets, oposicions' en un doc. mallorquí de 1486 (BSAL VII, 178).

DERIV.: *Empait* [-ayt, rimant amb *aguayt*, *afayt*, etc., 1372, Jacme Marc; no encara en Lab., Bulb., Vogel, però sí escriptors c. l'a. 1900; i popular comarcament: «la Serra del Solà no és tan alta com la del Miracle, però li dóna un *empait*» 'se li atansa, no li falta gaire', Riner de Cardener, 1964, i cf. supra en llengua d'oc]. *Empaitada* [1899, Coromines, supra; DAG. sense cita]. *Empaitador*. *Empaitament*, freqüent en les *VidesR* per 'impediment': «per negú *empaitament* qui li endeving<u>és», f° 83v1 (trad. *impedimento*, p. 221), «los apòstols per so que senes *empaitament* presicar poguessen», f° 20v1, 21v2

APÈNDIX: Havent tractat ja ací, en l'essencial, de l'origen i història de *empachar*, com a provinent sobretot de *empachier*, serà bo de complementar en aquest lloc mateix les dades de la història del mot en català, en la variant en *-ix*. El tenim, ben sovint, des de Lull: «lo papa murí, e fo *empachada* la solució» (Blang. II, 128.5; de nou I, 58.19; *empachats*, ib. II, 247.15). En Eiximenis, en el capítol del *Llibre de les Dones* on la profusió és més evident: «de molta altra modorria / *s'empachxen*, qu'és ja tocat / quan parlam de les donzelles / damunt ---» (EntreDL I, 172, v. 59); «par-me que de poc siats *empachats*», id. (DComp., CoDoACA XIII, 319.17). L'*InuLC* n'aplega uns 25 testimonis en docs. ross. medievals des de 1358.

Secundàriament, la construcció negativa, per 'no basquejar-se per': «no *empacharse* de comprar: de emendo nihil curare», OPou (ThPu., 134). S'estén avui fins als extrems de la llengua, en totes direccions; no excloent-ne ni el Capcir (*empaché* 'impedeix' Els Angles, 1960), i compronent-hi no cal dir-ho les Illes, fins en l'estil ciutadà dels selectes: «vull divertir-me mentres puguí: torna a Bearn, i no t'*empachis* de mi, tu que ets tan comprensiu ---», LiVilalonga (Bearn, 3,41). Amb una variant que per etimologia popular hi insereix o empelta el mot *pap* (a manera de 'enfita del pap, amb el pap *empachats*): «aquesta passadota que --- de segur --- se t'arribaria a *empachar* si no podies entonar-la», Pons i Mass. (*Colla del Carrer*, § 15, p. 221); *empachats*, Pons Mass. (DBal.).

DERIV.: *Empatx* [-aig, S. XIII, Desclot; *Consolat*; JoMartorell; Ausiàs, etc.; i fins una variant amb sufix trivialitzat: «sens tot embarch e *empatge*» en doc. de Bna., a. 1360, *Homen. MzPi.*, 1925, III, 560; *empatxe* dos, des d'Eix., *AlcM*). *Empatxament* molt sovint des de Lull [Blang., NCl. II, 17.24; 4 docs. ross. des de 1347, *InuLC*]. + *Empatxurri-se* ribag. 'acarcanyarse, fer-se un panxó d'aigua' (Açanui, 1957). *Empatxorrar-se* «fer-se algú pesat o molest», Lab. 1839. *Empatxador*. *Empatxant*. *Empatxonar*. *Empatxós*.

Com a correlatiu negatiu d'*empachar*, provinent netament del fr. ant. *despeechier* (avui *dépêcher*), ll. tardà EXPEDICARE, va entrar *despatxar*, que ja es troba en Muntaner; des de l'origen hi ha diverses variants: *desempatxar* (que trobem sovint des de Lull a JoMartorell, Gaçull, etc.); *espatxar* en les *Ordinacions Pal.* del Cerimoniós (veg. s. v. *alguitzir*); i el rigorosament genuí *espeegar*, diversos cops en Muntaner: «ab pocs capítols hi hac assats; mas emperò tot anà per orde; e axí, con foren *espeegats*, preseren comiat de fratre Roger e anaren-se'n envés l'emperador», «foren a Brandis, on se recolliren, e jurcaren tant a *espeegar*, que l'hivern los aconseguí», cap. 198 i 261 (Casac. VI, 19.24; VII, 40.2). *Desempatx*; *desempatxament*. *Despatx* [-atg, DTo., 1647: «mandatum, nuntium; dar *despaigs* pera algú; rebre *despaix* ---; portar *despaig* ad algú»; Lacav.]. *Despatxada*. *Despatxador*. *Despatxant*. *Despatxat*. Altrament cf. DESEMPALLEGAR.

³⁰ *Empalada*, V. pal *Empalagar*, *empalagador*, *empalagós* (o, alterat per metàtesi, *empagalós*), en el sentit etimològic de 'endinsar-se molt en mar' (d'on 'internar-se massa en qualsevol cosa', 'fer-se pesat') havia estat català (derivat de *pèlag*, PELAGUS), però restà només en castellà, on substituïeu el nostre *embajar*, i avui és castellanisme sense atenuants; veg. DCEC II, 236-237; per al català veg. allí especialment la nota 5.

⁴⁰ *Empalament*, V. pal *Empalancar*, V. *palanca* *Empalar*, V. pal *Empa(h)iar*, -iada, -iament, V. *palli* *Empallidir*, V. *pàllid* *Empall*, *empallament*, *empallar*, V. *palla* *Empallegar*, -gat: no hi ha garantia vàlida de l'exactitud (en part ni prova seriosa de l'existència) d'aquest mot. *Empallerar*, *empalletar*, *empallim*, *empallissar*, V. *palla* *Empallol*: la forma real és *pallol* *Empallolar*, V. *pallol* *Empallotar*, V. *palla* *Empallussador*, *empallussar*, V. *pallús* (PAL·LLA)

⁵⁰ *Empalmar*, 'ajuntar dues cordes, etc.', contracció d'EMPALOMAR 'fer una lligada amb un llibant', 'cosir fortament la ralinga al gràtil de la vela', derivat de *paloma* 'amatra que es llança des de l'embarcació per unir aquesta a la platja', descendent probable del ll. PALUMBES 'colom', per comparació del llançament de l'amatra amb el vol de l'ocell. Del català, *empalmar* va passar al castellà. Tracto de la història del mot en les dues llengües, en el DCEC II, 237-8, amb ⁶⁰ prou extensió perquè no sembli necessari d'insistir-hi